

הייחודיות של כל תפילה

האם ביכולתנו לשנות את המציאות ולפרוץ את גבולות הטבע?
על המנוף הרוחני השונה והייחודי
שנמצא בכל אחת משלושת תפילות היום

חוברת למרצה

תובנות לחיים

טעימה מתורתו של הרבי

פרשת ויצא

THE
SHLUCHIM
OFFICE

לזכות הרב יוסף וזוגתו מרת יעל ומשפחתם שיחיו מיכאל שוילי

לתרומה ולהקדשת שיעור לחץ כאן

או סרוק את הברקוד

לפרטים נוספים צור קשר באימייל INFO@JEWISHINSIGHTS.ORG
להורדת מערכי שיעור נוספים בקרו באתר WWW.JEWISHINSIGHTS.ORG

עימוד | מוסי וולוסוב
אתר אינטרנט | יובל כץ וישראל ויסוצקי
אדמיניסטרציה | לוי שמטוב

ועדה מייעצת
הרב אשר דערן - קייפ-טאון, דרום אפריקה
הרב מנדי גרליצקי - תל אביב, ישראל
הרב לוי גרינברג - אלפטון, טקסס
הרב דוד גולדברג - סאו פאולו, ברזיל
הרב לוי שייקביץ - כפר חב"ד, ישראל
הרב מנדי גרינברג - טווינסבורג, אוהיו
הרב שמואל פרידמן - ב. בלנקה, ארגנטינה
הרב יוסף יצחק בלוי - כינרת, ישראל
הרב חיים דרוקמן - לוצרן, שווייץ

ספרדית
תרגום ועריכה | הרב רפי טוויל

צרפתית
תרגום ועריכה | הרב יאיר אלבז
הגהה | ש. אלבז
עימוד | לוי אלבז

פורטוגזית
תרגום | מר יצחק דיין
עריכה | הרב ישעי' דיין
עימוד | מייק קטן

רוסית
תרגום ועריכה | הרב אלכסנדר גרישין
עימוד | ת. וולף

משרד השלוחים
י"ר | הרב גדליה שמטוב
כיתוח | הרב מנדי שמטוב

עורכים
הרב אברהם גרינברג
הרב זושא גרינברג
משתתף בעריכה | הרב שלום בער חזן

עברית
עריכה לשונית | הרב לוי שייקביץ
הגהה | הרב מנחם וילהלם

אנגלית
תרגום ועריכה | הרב מענדל סופער
הגהה | הרב מענדל לברטוב

נסד בימי השבעה לזכרון ולע"נ הרב גבריאל נח וזוגתו רבקה הי"ד הולצברג
שלוחי הרבי במומבאי, הודו

© Published and Copyright 2024 by
Shluchim Office International

תוכן השיעור

א. תפילה פורצת דרך.....5

פרשתנו מספרת שכאשר יעקב יצא מבאר שבע לחרון, הוא חלם בלילה על סולם שניצב בארץ ומגיע עד לשמיים, ומלאכים עולים ויורדים עליו (מקור 1). הגמרא אומרת ששלושת התפילות תוקנו בידי שלושת האבות, אברהם תיקן את שחרית, יצחק את מנחה, ויעקב תיקן את ערבית, בלילה שבו הוא חלם את סולם יעקב. (מקור 2).

בשיחה זו נלמד על הייחודיות של כל תפילה:

ערבית:

מהותה של תפילה היא בקיעת גבולות העולם, שמתבטאת בבקשה מה' לרפא ולברך אותנו נגד חוקי הטבע. מכיון שביהדות היום מתחיל בלילה (מקור 3), נמצא שתפילת ערבית היא התפילה הראשונה, והיא הפורצת דרך בענין זה.

ב. העולם כולו מתפלל.....9

שחרית

באם תפילת ערבית מתמקדת בעיקר בעבודת השם של היהודי, הרי שבתפילת שחרית לעומתה, אנו מפרטים בהרחבה כיצד גם עמי הארץ, והעולם כולו - כפי שמתואר באריכות בפסוקי דזמרה - משבחים את הקדוש-ברוך-הוא. נמצא שבתפילת שחרית האדם משלים את משימת הנשמה שירדה לעולם: שהעולם עצמו יזמר ויודה לה', ובכך ייהפך למקדש לה'.

(במקור 4 נקרא תיאור מפעים מאת הרבי הרי"ף, על צעיר יהודי שיוצא אל הטבע ומתבונן בפלאי הבריאה, וכיצד ההתבוננות משפיעה ומרוממת את תפילתו).

ג. באמצע היום.....9

מנחה

בעימות המפורסם בין אליהו הנביא ונביאי הבעל, מתפלל אליהו לה' "ענני", ונענה. לכן אומרים חז"ל שיש להיזהר בתפילת מנחה (מקור 5).

החידוש של תפילת מנחה הוא העובדה שיהודי פונה באמצע טרדות ושאון היום כדי להתפלל ולהתחבר לה'. זאת בשונה מערבית שמתקיימת כשיהודי מסיים את מטלות היום ופנוי נפשית לעבודת השם, ושחרית שמקדימה את טרדות העולם.

בשיעור שלפנינו נלמד את הסוד שנמצא בכל שלושת התפילות אותם אנו מתפללים במהלך היום. כיצד לכל תפילה יש מאפיין וסגולה מיוחדת שקיימת בעיקר בה, שבאמצעותה יהודי מתרומם ומתחבר לקדוש-ברוך-הוא בכל חלקי היום.

השיעור לפרשת ויצא

משיחת אור ליום ועש"ק פ' וישב, י"ט כסלו, ה'תשכ"ז, הנחה בלתי מוגה
תורת מנחם כרך מ"ח עמ' 309

[לשמיעת השיחה](#)

5:47 והלאה

א. פריצת דרך

סולם יעקב

לאחר שקיבל את ברכת אביו בפרשה הקודמת, יעקב יוצא למסע מבאר שבע לחרון. בדרכו שוקעת השמש והוא מחליט לעצור ללון בהר המוריה. הוא נוטל כמה אבנים ומשתמש בהן ככרית לראשו. במהלך הלילה הוא חולם חלום נורא:

מקור 1 ספר בראשית, פרק כ"ח פסוקים י"א-י"ז

וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה. וַיַּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיֵּלֶן שָׁם כִּי בָּא הַשֹּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאֲבָנֵי הַמָּקוֹם וַיִּשֶׂם מְרָאֲשֹׁתָיו וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא.

לתלמיד
עמ' 3

וַיַּחְלֹם וְהִנֵּה סֹלָם מַעֲבָר אֲרָצָה וְרֹאשׁוֹ מִגִּיעַ הַשָּׁמַיְמָה וְהִנֵּה מַלְאָכֵי אֱלֹקִים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ. וְהִנֵּה ה' נֹצֵב עָלָיו וַיֹּאמֶר אֲנִי ה' אֱלֹקֵי אֲבֹתֶיךָ וְאֵלֶיךָ וְאֵלֶיךָ יִצְחָק הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָתָּה שֹׁכֵב עָלֶיהָ לְךָ אֲתֵנָּה וְלִזְרַעָהּ. וְהִנֵּה זֶרְעֶךָ כֹּעֵפֶר הָאָרֶץ וּפְרֻצֹת יָמָה וְקִדְמָה וְצַפְנָה וְנִגְבָּה וְנִבְרָכוּ בְךָ כָּל מְשֻׁפְּחוֹת הָאָדָמָה וּבְזֹרְעָהּ. וְהִנֵּה אֲנֹכִי עִמָּךְ וְשִׁמְרֹתֶיךָ כְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ וְהִשְׁבַּתֶּיךָ אֶל הָאָדָמָה הַזֹּאת כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם עָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לְךָ.

וַיִּיקָץ יַעֲקֹב מִשְׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אָכֵן יֵשׁ ה' בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְאֲנֹכִי לֹא יָדָעְתִּי. וַיִּירָא וַיֹּאמֶר מַה נִּזְרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה אֵין זֶה כִּי אִם בֵּית אֱלֹקִים וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמַיִם.

סולם יעקב הפך לסמל ביהדות, ורבות לומדים מסיפור זה על מהותה של תפילה.

ראשית למדים מי תיקן את התפילות:

מקור 2 תלמוד בבלי, מסכת ברכות, דף כ"ו עמוד ב' (עם ביאור ותרגום אבן-ישראל)

רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא אָמַר: תְּפִלוֹת אָבוֹת תִּקְנִינָם...

לתלמיד
עמ' 3

שְׁנוּיָה בְּרִיתָא כְּשִׁיטְתָּהּ שֶׁל רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא:

אֲבֹתָהֶם תִּקְּנוּ תְּפִלַּת שְׁחִירִית, שְׁנֵאמַר: "וַיִּשְׁכַּם אֲבֹתָהֶם בִּבְקָר אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם", וְאֵין "עֲמִידָה" אֶלָּא תְּפִלָּה, שְׁנֵאמַר: "וַיַּעֲמֵד פִּינְחָס וַיִּפְלֹל".

מדובר בתקופה של החרבת סדום. אברהם מנסה לבקש מאלוקים שיציל את סדום בזכות הצדיקים שאולי חיים בה, ואלוקים אומר לו שאפילו עשרה צדיקים אין שם, והמלאכים מחריבים את סדום. ולמחרת – אברהם קם בבוקר ומתפלל: "וישכם אברהם אל המקום אשר עמד", אומרת הגמרא, ש"עמד" מרמז על תפילה, ככתוב "ויעמוד פינחס ויפלל".

יִצְחָק תִּקְּנוּ תְּפִלַּת מִנְחָה, שְׁנֵאמַר "וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׁוֹחַ בְּשָׂדֶה לְפָנֹת עָרָב", וְאֵין "שְׁחִירָה" אֶלָּא תְּפִלָּה, שְׁנֵאמַר "תְּפִלָּה לְעֵנִי כִּי יַעֲטֶף וְלִפְנֵי ה' יִשְׁפֹךְ שִׁיחוֹ".

אליעזר, עבד אברהם, חוזר מחרון לאחר שהשלים את שליחותו ומצא שידוך ליצחק – רבקה. בדרכם חזרה, כאשר הם מתקרבים לביתם של אברהם ויצחק, הם רואים את יצחק שיצא "לשוח בשדה". הגמרא מלמדת שהמילה "לשוח" רומזת לתפילה, כנאמר בתהלים שהעני שופך את "שיחו" לפני ה'.

יעקב תקן תפלת ערבית, שנאמר: "ויפגע במקום וילן שם", ואין "פגיעה" אלא תפלה, שנאמר: "ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם ונה ותפלה ואל תפגע בך".

כאשר יעקב בורח מפני עשיו אחיו בדרכו לחרון, הוא נעצר ללון בבית א-ל, ושם הוא "פוגע במקום". מסבירה הגמרא שהמילה "פגיעה" משמעותה תפילה, כפי שה' אומר לירמיהו שלא יתפלל על העם ולא "יפגע" בה'.

<< הרבי

התפילה הראשונה

בתפלת מעריב יש מעלה מיוחדת, שפועלת עוד יותר מאשר תפלת הבוקר ותפלת מנחה - אף על פי שעל פי הלכה "תפלת ערבית רשות"¹, ואילו תפלת הבוקר ותפלת מנחה הן חובה - להיותה התפלה הראשונה במשך היום.

ובהקדים - שאצל בני ישראל הסדר הוא ש"היום הולך אחר הלילה"², והיינו, שהתחלת היום היא מהלילה.

מקור 3 תלמוד בבלי, מסכת חולין, דף פ"ג עמוד א' (עם ביאור ותרגום אבן-ישראל)

דרש רבי שמעון בן זומא: נאמר במעשה בראשית "יום אחד" ... יום אחד האמור במעשה בראשית - היום הולך אחר הלילה שלפניו, שהרי נאמר: "ויהי ערב ויהי בקר יום אחד".

ביהדות, היום מתחיל בלילה. כפי שרואים שהשבת מתחילה בשקיעת החמה של ליל שבת ונמשכת עד צאת הכוכבים של יום השבת. לאחר מכן מתחיל יום ראשון.

<< הרבי

בוקע את הגשמיות

וזהו החידוש של תפלת ערבית - שזוהי הפעם הראשונה (התחלה ראשונה) ביום, שיהודי בוקע את גשמיות העולם, שבעולם הזה הגשמי יוכלו להתפלל להקב"ה ולפעול על ידי התפלה את כל הבקשות שמבקשים בתפלה: מברך השנים ורופא חולים וכיוצא בזה.

ומובן גודל החידוש שבדבר - שהרי העולם קשור עם חוקי הטבע שהטביע הקב"ה בעולם, כמו שכתוב³ "זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחורף גו' לא ישבותו", ואף על פי כן, יש בכחו של יהודי, שכאשר הוא מתפלל את תפלתו ומבקש את צרכיו לפני הקב"ה, הרי הוא פועל היפך הטבע - החל מ"חונן הדעת", ועד לכל הבקשות שבתפלה - שלולי התפלה, מצד הטבע בעצמו, היו באופן אחר, ועל ידי תפלתו משתנה הטבע.

וכאמור - ההתחלה ופריצת הדרך בענין זה היא בתפלת מעריב.

1. ברכות ד, ב. כז, ב. רמב"ם הל' תפלה פ"א ה"ו. טור או"ח ר"ס רלה. שו"ע אדה"ז
2. חולין פג, סע"א. וש"נ.
3. נח ח, כב.

כולנו גדלנו על כך שאנו מתפללים לה' בשביל הצרכים שלנו; רפואה, פרנסה או כל דבר אחר. אך כאשר חושבים על כך, זה לגמרי לא הגיוני. אם אדם זקוק לפרנסה עליו למצוא עבודה טובה. אם הוא רוצה רפואה שילך לרופא טוב. איך עולה לו בראש שתפילה בית הכנסת – מושג רוחני – תעזור לו בעולם הגשמי? הרי הקב"ה יצר את הטבע ואת חוקיו והעולם פועל לפיהם. מה שייכת כאן תפילה?

זהו החידוש הראשון של תפילה. אחרי שה' ברא את העולם וקבע בו את חוקי הטבע, הוא גם תיקן את המושג של תפילה, והבטיח, שכאשר אדם יישא את כפיו למרומים ויבקש מאלוקים את צרכיו השונים, ה' יתערב בחוקי הטבע ויעניק לאדם את מה שהוא צריך.

מה שאולי נראה לנו היום פשוט לחלוטין, הוא בעצם חידוש גדול.

אפשר לדמות זאת למושג שהרבי "החדיר" ללקסיקון היהודי – בדיקת מזוזות.

פעמים אין ספור, כאשר יהודי שלח לרבי מכתב בו התלונן על בעיה כלשהי – בבריאות, בפרנסה או באלף ואחד דברים אחרים – הורה לו הרבי לבדוק את המזוזות. בתחילה, זה היה נראה מוזר. מה הקשר בין מזוזה לבין בריאות או פרנסה? אך הרבי החדיר בתודעה שהעולם הגשמי והרוחני חד הם, וכשרות המזוזה הרוחנית משפיעה בצורה הגשמית ביותר בפרנסה ובבריאות.

הרעיון הזה החל בתפילה. האמונה שבאמצעות התפילה הרוחנית ייגרם שינוי בחיים גשמיים הנחילה את התובנה שהרוחניות והגשמיות קשורים אחת לשנייה.

ב. העולם כולו מתפלל

<< הרבי

לתלמיד
עמ' 5

ולאחרי כן באה המעלה שבתפלת הבוקר - שלא זו בלבד שהיהודי עצמו מתפלל באריכות, אלא הוא פועל את ענין התפלה בעולם כולו:

תפלת מעריב - עיקרה עבודת ישראל, ואילו שאר הענינים הם בקיצור נמרץ, ואילו בתפלת הבוקר - ישנה את כל האריכות שב"פסוקי דזמרה", שתוכנם, שכל העולם מתפלל ומזמר ומשורר להקב"ה, ועד שכבר בהתחלת התפלה, "הודו לה' קראו בשמו", אומרים מיד: "הודיעו בעמים עלילותיו"⁴; ואילו כאשר יהודי מגיע כבר לתפלה שלו - הנה תפלת שמונה עשרה היא החלק הקטן בכמות לגבי אריכות התפלה לפני זה.

וכללות החידוש שבתפלת הבוקר - שפועלת וחודרת בכל ארבע השליבות של ה"סולם", שכן, בתפלת הבוקר ישנם את כל ארבע השליבות בשלימות, כפי שנימנו בספרי הקבלה⁵, וכמובן גם מפשטות פירוש המילות פרטי החילוקים של ד' חלקי התפלה, מהודו עד לאחרי שמונה עשרה.

סולם התפילה - חלק לבחירה

נקדיש כמה דקות ללמוד על ארבעת השלבים של תפילת שחרית.

בסולם התפילה ארבעה שלבים:

נוסח התפילה שתוקן על ידי אנשי כנסת הגדולה בנוי על מערך של תכנים, אשר המתבונן בהם כראוי, עובר תהליך נפשי מדורג משלב לשלב כמתואר בכתבי האריז"ל:

"דע, כי בכל ד' עולמות אצילות, בריאה, יצירה, עשייה... וכנגדן ארבע חלקי סדר התפלה, והם - הקרבנות שהם מתחילת כל הברכות עד ברוך שאמר. ואחר כך הזמירות, מתחלת ברוך שאמר עד סוף ישתבח. ואחר כך יוצר וכל ברכת קריאת שמע עד העמידה. ואחר כך העמידה עצמה של שמונה עשרה הברכות.

הרי נתבאר... ארבע חלקי בחינות התפלה עצמה".

השלב הראשון:

סדר ה"קרבנות", ולאחריהם "הודו" ו"מזמור שיר חנוכת הבית" עד "ברוך שאמר" - מקביל לעולם העשייה. לכן מתואר בו "מעשה הקרבנות", בהדגישו את "מהותה של התפילה" [לא למטרת פורקן רגשות ואינטרסים - אלא למטרת "הקרבת הנפש הבהמית" באש של מעלה, בכך קובעים מראש את הקו שיתווה את התפילה.

לאחר מכן ממשיכים לתאר ב"הודו" את נפלאות ייחודה של ההשגחה האלוקית בהיסטוריה עמנו במאבקיו הקיומיים בעולם המעשה, שלמרות ש"ויתלהכו מגוי אל גוי" בכל זאת "לא הניח לאיש לעשקם"... "אשרי העם שככה לו"... ובמזמור הבא הודאה על ישועת האישית, "ארומך ה' כי דליתני ולא שמחת אויבי לי". היינו התבוננות בתמיכה האלוקית בנו ככלל וכפרט, כאן בעולם העשייה, שלא היינו שורדים בו בלעדי השגחתו.

ב. ב. סה"מ תרס"ח ע' ה ואילך. סה"מ קונטרסים ח"ב שיט, ב ואילך. סה"מ תש"ח ע' 80 ואילך. ועוד.

4. דברי הימים-א טז, ח.
5. ראה סידור האריז"ל בתחלתו. כתהאריז"ל במקומות המקבילים. לקו"ת בשלח

"הודו" בחינת "הודאה" מהווה הרכנת הראש בפני העובדות. על אף שאיני חש חוויה רגשית, ואיני משיג את ההיגיון שמאחוריהן, עם כל זה "מודה" אני שהצדק עם העובדות המעשיות של הפלא ההיסטורי המושגח, של הישרדותנו מול אנושות עוינת בעולם העשייה.

השלב השני:

מ"ברוך שאמר" עד "ישתבח" – מקביל לעולם ה"יצירה", בו מתוארים בפרוטרוט נפלאות הטבע, יצירתו של הקב"ה, החל מההתבוננות של "ברוך שאמר והיה העולם" [בדבר ה'] ולא עוד אלא "ברוך אומר ועושה" בלשון הווה, "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית", התפעלות הנפש מ"המכסה שמים בעבים... נותן לבהמה לחמה לבני עורב אשר יקראו"... מה"תנינים וכל תהומות, אש וברד שלג וקטור"... התבוננות במעשה בראשית, עד ל"ואתה מחיה את כולם" אל תיקרי "מחיה" אלא "מהווה", היינו שכל הווייתו של הנברא אינה אלא "דבר ה'" שבלעדו תחדל מציאותו, כשם שהמציאות הקולנועית המוקרנת על המסך נעלמת מיד עם כיבוי המקרן...

שלב זה בתפילה מעורר את הרובד ה"רגשי" המתפעל חזותית מפלאי היקום של הקב"ה [כי לזה לא דרוש כשרון שכלי, שהרי גם ילד או איש פשוט, מתלהבים מיפי הטבע, הנקרא "מעשה בראשית", המעיד על יוצרו], ותחום הרגש בנפש מקביל לעולם ה"יצירה" בסדר ההשתלשלות.

השלב השלישי:

מ"יוצר אור" [וקריאת שמע] עד ל"שמונה עשרה" – מקביל לעולם ה"בריאה", כי בברכות קריאת שמע מתוארת דרגת התלהבותם של המלאכים, האופנים וחיות הקודש של המרכבה, שמקומה בעולם ה"בריאה". התבוננות זו ב"מעשה מרכבה" דורשת העמקה עיונית מופשטת ביחודא עילאה ותתאה, באמצעות הרובד התבוני, ה"בינה" שבנפש, שמקבילה לעולם ה"בריאה" בהשתלשלות.

השלב הרביעי:

תפילת "שמונה עשרה" המקבילה לעולם ה"אצילות", בה מגיע המתפלל המתבונן ל"ביטול במציאות" כעבד לפני אדונו, המתבטא בלחישה המצניעה את יישותי, עד שאין לי כלל אינטרסים משלי, מלבד הרצון להיכלל ולהידבק בעצמותו יתברך, עד שאפילו להגיד את שבחיו של מקום איני מסוגל, על כן בקשתי "א-דני שפתי תפתח" לדובבני, שאוכל להעז לבקש את "הצרכים הגשמיים", מהיבט של אינטרס הבורא! ודווקא ממרומי ה"ביטול במציאות" מרגישים את נחיצות הכלים התחתוניים כ"תנאי עבודה נאותים" למילוי השליחות "לעשות לו יתברך דירה בתחתונים", שהרי באטמוספירה של עולם ה"אצילות" אין לי "צרכים" משלי...

זהו הפירוש הפנימי של "המתפלל צריך שיזכיר שבחו של מקום תחילה ואחר כך יבקש צרכיו", לא כדי "להחניף" למלך שייענה לאינטרסים שלי, אלא מפני שהזכרת שבחו של מקום מכתובה לי את אופי בקשת הצרכים, "עשה למענך ולא למעננו".

[שלבי "סולם-התפילה", מעיינותיך, גיליון מס' 19]

- עד כאן קטע אופציונלי

נפלאות הטבע

מכל ארבעת השלבים, השלב השני הוא הארוך ביותר, ובו מתוארים בפרוטרוט נפלאות הטבע, יצירתו של הקב"ה, החל מהתבוננות ב"ברוך שאמר והיה העולם" באופן כללי, וכלה בפירוט גודל ויופי הבריאה. שלב זה מעורר את הרובד ה"רגשי" המתפעל חזותית מפלאי היקום של הקב"ה, וגורם לאדם לאהוב את הבורא.

הנה כמה שורות מהתפילה שמבטאות זאת.

תחילת התפילה:

**"אֲדוֹן עוֹלָם אֲשֶׁר מְלֶךְ, בְּטָרֶם כָּל יְצוֹר נִבְרָא. לְעֵת נַעֲשֶׂה בְּחֶפְצוֹ כָּל, אֲזִי מֶלֶךְ שָׁמוּ
נִקְרָא".**

ובתפילה עצמה:

"פסוקי דזמרה" מעידים על תוכנם. אלה הם דברי שירה, פרקים שלמים מהמקרא, וביחוד מספר תהילים, בהם שפע של תיאורים נשגבים על כוח הבורא, רינת היקום, איתני הטבע, פלאי היקום, שירת הים והנהרות, ההרים והאילנות, זמרת רמשים וציפורי כנף, ועל כולם – זמרת האדם בתבל. השם "פסוקי דזמרה" ממצה את תוכן הקטע האמור של התפילה.

נזכיר כמה פסוקים מפרקי התהילים הללו:

"כִּי כָל אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים וְד' שָׁמַיִם עָשָׂה".

"הַשָּׁמַיִם מִסְפָּרִים כְּבוֹד אֵל וּמַעֲשֵׂה יָדָיו מְגִיד הֶרְקִיעַ".

"לְרַקַּע הָאָרֶץ עַל הַמַּיִם".

"לַעֲשֹׂה אוֹרִים גְּדִלִים".

"מוֹנֶה מִסְפָּר לְכּוֹכָבִים לְכֻלָּם שְׁמוֹת יִקְרָא".

"הַמְכַסֶּה שָׁמַיִם בְּעָבִים הַמְכִּין לָאָרֶץ מָטָר הַמַּצְמִיחַ הָרִים חֲצִיר".

**"אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם, אֶת שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וְכָל צָבָאָם, הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר עָלֶיהָ, הַיָּמִים
וְכָל אֲשֶׁר בָּהֶם וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת כָּלָם".**

עד כאן תיאור כולל של היקום בקווים כלליים: שמים, ארץ וים, ולפעמים גם בלוויית צאצאיהם, הלא הם מאורות, חיות, צמחים, הרים וגבעות.

לאחר "ישתבח", מקדישה התפילה יריעה רחבה למאורות, וביחוד לאור השמש:

**"הָא-ל, הַפּוֹתֵחַ בְּכָל יוֹם דְּלֹתוֹת שַׁעֲרֵי מִזְרָח, וּבוֹקֵעַ חֲלוֹנֵי רָקִיעַ, מוֹצִיא חֶמֶה מִמְּקוֹמָהּ,
וּלְבָנָה מִמְּכוֹן שְׁכֻתָּהּ, וּמֵאִיר לְעוֹלָם כָּלוּ וְלִיוֹשְׁבָיו, שֶׁכָּרָא בְּמִדַּת הַרְחָמִים. הַמֵּאִיר
לָאָרֶץ וְלַדָּרִים עָלֶיהָ, בְּרַחֲמִים. וּבִטְוֹבוֹ מְחַדֵּשׁ בְּכָל יוֹם מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית".**

זהו פרק שירה מרטיט המתאר את הפלא התחושתי של ה"יום". מתוך התיאור הפיוטי הזה משתקף אופק המזרח עם עלות השחר, כאשר שמש זהובה עולה ומביאה חיים לכל יושבי הארץ. החשיכה הקודרת נאספת ונגללת, וזיו חמה בוהק מעורר את הישנים ונוסך בהם מרץ חיים ודריכות לפעולה – אור שמש מתוק לעיניים שמרחיב את הנפש. מתוך התבוננות מעמיקה ביקום, נראה כי הקדמונים ראו בחוש כי השמש היא לא רק מרפא לגוף, אלא גם המקור לגידולם של הצמחים, ובעקיפין לקיום בעלי החיים. (למרות שזה חלק מהשלב השלישי, עדיין יש בו חלקים שמדברים על הטבע).

הטבע כולו מתפלל

ונמצא, שבתפלת הבוקר נפעלת חובת האדם - שהרי הנשמה ירדה למטה בכדי לפעול על העולם שהעולם יתפלל להקב"ה, שעל ידי זה נעשה העולם משכן ומקדש לו יתברך, בדוגמת המשכן ובית המקדש - "משכן שנקרא מקדש ומקדש שנקרא משכן"⁶ - עליו נאמר⁷ "ושכנתי בתוכם".

לתלמיד
עמ' 5

מקור 4 ספר הזיכרונות של הרבי הקודם חלק ראשון בעברית, עמ' 42.

על מנת להמחיש את הנקודה הזו, הנה קטע מסיפור שנכתב על ידי הרבי הקודם בו הוא מתאר את תחושותיו של צעיר יהודי שיוצא ליער ומתפעל מגדולת ה' שיצר את העולם המופלא, וכיצד זה משפיע על תפילתו.

פעם נכנס ברוך להתלהבות גדולה ומיוחדת מגודל מעשי ה' ונפלאותיו בטבע, היה זה בשעת בין הערבים כאשר תוך כדי סיור במרחב הביאוהו רגליו לראש גבעה שממנה ניתן היה להשקיף על השטחים שהשתרעו לרגליו למרחקים. לכל מלוא העין היו פרושים שדות מוריקים, למרגלות הגבעה זרם נהר, ואיוושת מימיו השוטפים התמזגה עם שאר קולות הטבע, לזמרה עריבה שנשמעה כאילו מפי מחנה מלאכים האומרים שירה לה'.

לתלמיד
עמ' 5

ברוך היה נפעם.

'הללו את ה' מן הארץ' – הכריזו בהתפעלות. הוא לא היה יכול לנתק את מבטו מהדר הבריאה האלוקית, והמשיך להסתכל מוקסם בתופעות היצירה ונפלאותיה, עד שכמעט שכח שעליו לשוב לרבו כדי לשמשו.

שקיעת החמה שהתרחשה לאחר מכן היתה נפלאה במיוחד, אלא שההתפעלות פינתה את מקומה לתחושת אימה, כשהחלה להשתלט אפלולית בין השמשות. כדור הארץ שינה את מראהו מבהיר לכהה, ועמו כאילו הפך את הלך הרוח ואת האווירה לקדורניים. ברוך נשאר רתוק למקומו תפוס הרהורים.

לא עבר זמן רב, ומעל ראשו החל להתפרס רקיע מאיר, זרוע מיליארדי כוכבים נוצצים, הלבנה הבקיעה לה דרך ביניהם כמלכה, ונוגחה שטף את פני תבל בקרני הכסף שלה.

לתלמיד
עמ' 6

עתה תפסה את מקום העצב שהביאה איתה השקיעה – שמחה. אור הירח והכוכבים עורר בנפשו של ברוך שמחה, שלא ידע ולא חש מעולם. היתה זו חדות הבריאה, שמחה אלוקית שלימה.

לברוך לא היה צורך לזכור כי הגיע זמן תפלת ערבית, התפלה כאילו בקעה והשתפכה מאליה, מונעת על ידי "כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך", וכך החלו שפתותיו לבטא את כל חוויית נפשו המברכת את הקב"ה, אשר בדברו מעריב ערבים, בחכמה פותח שערים, ובתבונה משנה עתים ומחליף את הזמנים וכן הלאה.

את הפסוק "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד", השמיע ברוך בכוונה ובהתלהבות כה גדולה בהגשת היותו חלק מן האחדות האלוקית המהווה את הבריאה כולה.

את ה"אחד" משך בקול גדוש בכוונת דביקות, שהסתלסל באוויר ומילא את חלל העולם. האחד של ברוך התגלגל על פני הר ובקעה, שדה ויער, התמזג עם שירת הנחל המפכה למרגלות ההר, והפך לשירת היקום כולו המתרוממת מעלה מעלה, עד

6. עירובין ב, א, וש"נ.

7. תרומה כה, ח.

שהיא הופכת לחלק בלתי נפרד מבוהק הירח והכוכבים, ומתפשטת כריח בשמים הניסך בטבע כולו.

קולו של ברוך נפסק, כאילו נאלם מעוצמת ההתפעלות, ואז התגלגל אליו מרחוק הד קול הכרזת ה"אחד" שלו. שוב חזר ה"אחד" ונקלט בהדהודו בתוככי הבריאה כולה, בהקיפו הר ובקעה, שדה ונחל, יער וסלע, עץ ודשא, ובעטפו גם את ברוך עצמו, הכל בכל כל, הותך והתמזג ב"אחד". הכל הפך להיות ביטוי אחיד מלא ומוחלט, של "מלוא כל הארץ כבודו".

רעד של קדושה תקף את ברוך. הוא שמע כאילו בהד שהגיע אליו את המענה האלוקי לקריאתו הקדושה, וראה בכך אות שאכן נקלט קולו בשמי שמים והגיע לכסא הכבוד, ומשם כביכול חוזרת אליו ההכרזה "ה' אחד!", המביעה אחדות מלאה ומוחלטת, "אין עוד מלבדו".

כאשר חזר ברוך לאחוזה בשעה מאוחרת מאוד בלילה, חש עצמו כמי שנולד מחדש, מזוכך יותר ומרומם יותר. רושמו של אותו ערב לא סר ממנו כל ימי חייו.

ג. באמצע יום עבודה

<< הרבי

תפילתו של אליהו

ולאחרי כן ישנו את החידוש של תפלת המנחה:

לתלמיד
עמ' 7

מובא בספרי מוסר ובארוכה בספרי חסידות⁸, בביאור מאמר רז"ל⁹ "לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה, שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה", שהחידוש של תפלת מנחה הוא להיותה באמצע היום, כאשר האדם נמצא עדיין בעיצומו של הלהט של עבודת היום.

מקור 5 תלמוד בבלי, מסכת ברכות, דף ו' עמוד ב'

ואמר רבי חלפון, אמר רב הונא: לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה, שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה, שנאמר: "ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר וגו' ענני ה' ענני". "ענני" – שתירד אש מן השמים, ו"ענני" – שלא יאמרו מעשה כשפים הם.

לתלמיד
עמ' 7

עלילת הסיפור:

הרקע לעימות היה מדיניותו של אחאב מלך ישראל לתמוך בעבודה זרה ובפולחן הבעל. מתוך רצון למגר את התופעה מעם ישראל, יזם אליהו הנביא עימות עם נביאי הבעל והאשרה. יושבי ממלכת ישראל, שימשו כקהל וכשופטים בעת ובעונה אחת, והעימות, למעשה, היה דרך בשבילם לבחור צד.

המיקום הנבחר היה הר הכרמל. אליהו פתח את העימות בהצעה להכרעה בין הצדדים: העימות יוכרע לטובת הצד שאלוהיו יוריד אש מהשמיים. שיטת ההכרעה של אליהו התקבלה. הוחלט שכל צד ישתמש במזבח ובפר משלו, כדי להוכיח שאלוהיו הוא האל האמיתי.

לנביאי הבעל ניתנה זכות ראשונים לנסות להוריד אש מהשמיים. בתחילה, הם ניסו לשכנע את הבעל במתינות יחסית. כאשר הגיעה שעת הצהריים, החל אליהו להתל בהם ואמר להם בסרקזם שעליהם לקרוא לבעל בקול גדול כדי להסב את תשומת לבו מעיסוקיו האחרים. נביאי הבעל קיבלו את דבריו ברצינות, ואכן קראו בקול גדול. כדי להגביר את ההשפעה, שרטו שריטות בגופם כמנהג עובדי הבעל, ובכל זאת, "ויתנבאו, עד לעלות המנחה; ואין קול ואין ענה ואין קשב".

בשלב זה, הגיע תורו של אליהו לנסות ולהוריד אש מהשמיים. קודם כל, הוא הכין מזבח לירידת האש. בנוסף, בנה אליהו תעלה סביב למזבח, ולאחר שהניח את העצים והפר על המזבח, יצק על המזבח ועל התעלה מים, והתפלל: "ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר ה' אלהי אברהם יצחק וישׂראל, היום יגדע כי אתה אלקים בישׂראל ואני עבדך, ובדברך עשיתי, את כל הדברים האלה. ענני ה' ענני, ויגדעו העץ הזה, כי אתה ה' האלקים, ואתה הסבת את לבם אחריך".

ה' נענה לתפילת אליהו, והוריד אש מהשמיים שכילתה את הפר, את עצי המזבח, את המזבח ואת מי התעלה. לאחר שהעימות הסתיים בניצחונו של אליהו, השתחווה העם והצהיר על אמונתו ודבקו בה' אלוהיו.

9. ברכות ו, ב.

8. ראה אוה"ת נ"ך מלכים א-ס"ע עא ואילך. וש"נ. סה"מ תרצ"א ס"ע ריא. וש"נ.
(נעתק ב"היום יום" כב אדר א.)

בעיצומו של יום העבודה

תפלת מעריב היא לאחר סיום עבודת היום, כאשר אינו עוסק עוד בעניני העולם ונמצא בד' אמותיו; ותפלת הבוקר היא קודם שיוצא לעסוק בעניני העולם, שהרי הדין הוא שקודם התפלה אסור לעסוק בעניני העולם¹⁰, אלא יש להתחיל את היום בעבודת התפלה.

וכיון שכן, הרי מובן שעדיין לא פעל בעצמו חידוש גדול שיוכל לעמוד "כעבד לפני אדונו" ולהתפלל לפני הקב"ה - כי, תפלת ערבית היא לאחר שנסתיימה עבודת היום, ותפלת הבוקר היא לפני שהתחילה עבודת היום, כך, שעבודת היום בל"ט מלאכות של עובדין דחול, אינה מבלבלת לתפלות אלו.

ואילו תפלת מנחה, תפלת הצהריים, זמנה באמצע היום - סתם יום, שאינו יום השבת או ימים טובים, שהם מועטים בכמות, אלא ששת ימי המעשה, שבהם צריכה להיות להתעסקות "בכל אשר תעשה"¹¹, כדברי המכילתא¹² ש"ז מצות עשה", שאז מתעסקים בעניני העולם, כל אחד לפי מצבו ומעמדו, ובאמצע, מביט בשעון ורואה שעכשיו יש מנין בבית הכנסת ועליו להתפלל מנחה בציבור, ואז מנתק את עצמו מכל עסקיו והולך לבית הכנסת כדי להתפלל להקב"ה בציבור, ולאחרי תפלת המנחה חוזר לעבודה של ששת ימי המעשה.

וזהו החידוש שבתפלת מנחה לגבי תפלת מעריב וגם לגבי תפלת הבוקר - שיהודי יכול להיות לומד תורה ומקיים מצוות ועוסק בעבודת התפלה, ולעשות את כל הענינים הללו בשלימות, וגם כאשר נמצא באמצע העבודה בעניני העולם, הרי הוא מפסיק באמצע ומתפלל באופן כמו שלא היתה אצלו עבודה קודם לזה ולאחרי זה

- ואדרבה: העובדה שמקודם לכן התייגע בעבודה מוסיפה אצלו בתפלה, מכיון שראה בעבודתו השגחה פרטית כו', אזי תפלתו היא מעומק הלב יותר, ומגעת למעלה מעלה, וממשכת ברכת ה' עד למטה מטה -

ולאידך, אין זה מנתק אותו לגמרי מהעולם, אלא לאחר התפלה בכחו לחזור ולעסוק בעניני העולם, ובאופן שיהיה ניכר שעושה זאת יהודי שכבר התפלל מנחה, ונמצא במעמד ומצב נעלה יותר מכמו שהיה קודם שהתפלל תפלתו.

משיחת אור ליום ועש"ק פ' וישב, י"ט כסלו, ה'תשכ"ז, הנחה בלתי מוגה
תורת מנחם כרך מ"ח עמ' 309

סיכור תפילת מנחה שחוללה מהפכה (למורה בלבד)

בהתוועדות שבת הגדול תשמ"ה סיפר הרבי, "מעשה שהיה אצל אחד השלוחים" (הרבי לא נקב בשמות האנשים, אבל גיבורי הסיפור הם השליח למינסוטה הרב משה פלר ופרופסור וועלוועל גרין):

"פעם אחת נכנס שליח לביתו של יהודי נכבד, אדם מוצלח ביותר ובעל אמצעים, הן בעניינים גשמיים, ולפי דעתו - גם בעניינים רוחניים, בענייני חכמה ושכל כו', על מנת לקרבו ליהדות. אותו יהודי לא היה מוכן להשתכנע כל כך מהר, ובהיותו בעל שכל רצה להבין כל דבר בשכלו, שאל שאלות והתווכח על כל פרט ופרט...

10. הובאה בדרשות ר' יהושע אבן שועב פ' וישב, ובס' מנחה בלולה. וראה לק"ש ח"ז ע' 245 הערה 20. וש"נ.

11. שם יד, א.
12. פ' ראה טו, יח.

תוך כדי היותם שקועים בכל להט נשמתם בעיצומו של ויכוח שכלי, עיין הלה באחד מספרי החכמה שהיו מונחים אצלו, כדי לנסות ולהוכיח את צדקתו בוויכוח. כשהרים את עיניו מהספר כדי להמשיך בוויכוח – לא האמין למראה עיניו: בן שיחו – השליח – עומד עם הפנים לקיר ומתנענע...

שיחתם נמשכה זמן רב, וכאשר הבחין השליח שעוד מעט תשקע השמש – עמד להתפלל מנחה.

וראה זה פלא: הנהגה בלתי-מנומסת זו – להפסיק לפתע באמצע ויכוח שכלי, מבלי לבקש סליחה מחברו לוויכוח, שהתפנה מכל עיסוקיו והזמינו לביתו... דווקא הנהגה זו היא שגרמה להתחלת ה'מהפכה' בליבו של אותו יהודי, עד שבמשך הזמן נתקרב ליהדות, ולא עוד, אלא שהוא בעצמו קירב ליהדות עוד עשרות ומאות יהודים!

היהודי הנ"ל לא ידע 'תפילה' מהי; הדבר שממנו התרשם עמוקות, עד שנעשתה 'מהפכה' בלבו – לא היה אלא העובדה שלפתע 'שכח' בן שיחו את כל כללי ה'אינטליגנציה' הנהוגים בין בני אדם, שלפיהם התנהג בן שיחו במשך כל זמן פגישתם, והתנהג כאדם שאינו מן היישוב – לעמוד עם הפנים לקיר ולהתנענע!"

התועדויות תשמ"ה כרך ג' עמ' 1650

נקודות מפתח

- שלושת האבות תיקנו את שלושת התפילות, שחרית מנחה וערבית. לכל תפילה מאפיין ייחודי משלה:
- מהותה של התפילה הוא **שידוד הטבע** שמתבטא בבקשות מה' לחולל רפואה ופרנסה, כנגד התהליך הטבעי. **תפילת ערבית** פותחת את התהליך של פריצת הטבע (שכן ביהדות היום מתחיל מהלילה).
- **תפילת שחרית** מתמקדת בשבח הבריאה של ה' ובגדלותו. כשהאדם מתבונן בנפלאות הטבע, כפי שמתוארים בנוסח התפילה, ומגיע על ידי כך להבנה ותשוקה של גדולת ה', הוא פועל **שהטבע כולו מתפלל ומשבח את ה'.** בתפילת שחרית אם כן, פועל האדם שהעולם כולו יתפלל לה'.
- בשונה מערבית ושחרית שמתרחשים בתחילת או סוף היום, **מנחה** מתקיימת בשיאו של היום, ועל היהודי להתפנות מכל עיסוקיו כדי לעבוד את ה', ובכך הוא ממחיש **שגם כשהוא עסוק בענייני העולם הזה, הוא יכול להתנתק ולהתחבר לקב"ה.**

צידה לדרך

באמצעות לימוד תורת חסידות המבארת את מעלותיה של כל תפילה במהלך היום, נוכל לגשת אחרת אל התפילה, מתוך הפנמה וחיבור נפשי פנימי ועמוק